

Цирк поїхав, а клоуни лишилися

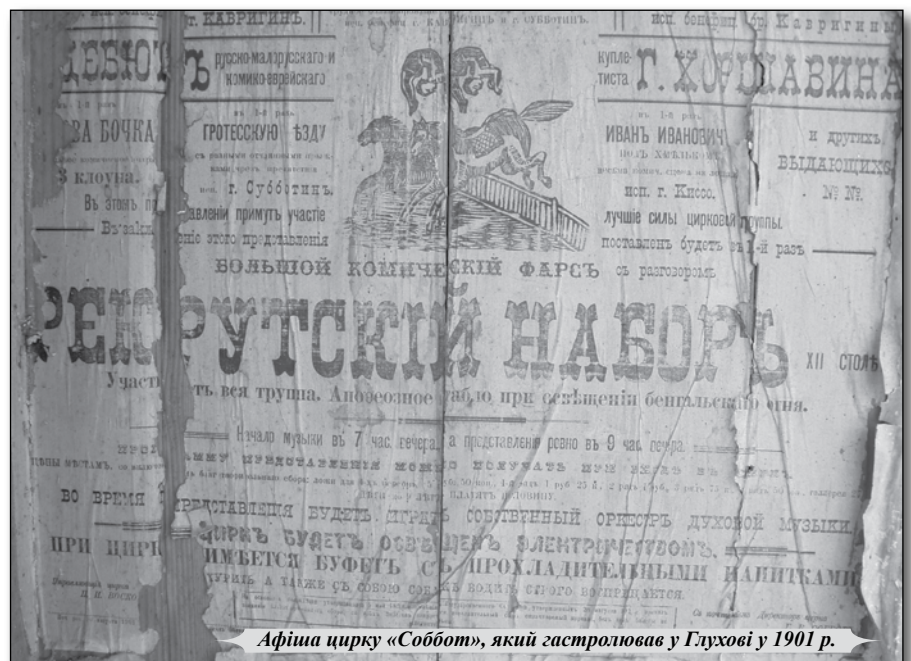
**Олександр
МІРОШНИЧЕНКО**

Науковий співробітник
НЗ «Глухів»

Дотепер у наших побутових розмовах використовується крилата фраза: «Цирк поїхав, а клоуни лишилися». Пояснювати її зміст немає сенсу, бо кожний тлумачить на власний розсуд. Поштовхом для написання цієї невеличкої статті якраз і стала рекламна шпальта цирку «Соббот», який знаходився на гастролях у Глухові в серпні 1901р. Але про цей факт мова йтиме нижче.

Ви коли-небудь ставили перед собою питання: «Що прикрашає твоє місто?». Одні скажуть, що чисті та зелені вулиці, інші – що привітні люди, треті просто знизять плечима і підуть геть... І кожна з цих відповідей буде правильною, бо краса міста залежить від багатьох факторів, які роблять її неповторною. Але оцінити красу можна лише у порівнянні, а порівнювати завжди є з чим.

Мода на все іноземне ніколи не полишала наш народ. Людям подобались то східні, то західні тенденції, і вони укорінювались у наш побут, культуру, світосприйняття. Ось і зараз, наприклад, мода на європейський ремонт квартир побутує серед широкого загалу, хоча мало хто бував у Європі і про вигляд європейської оселі має примарну уяву. Але це не є перешкодою. Модним став сайдинг, натяжні стелі, металопластикові вікна та двері. Укомплектувавши цим «набором» власний дім, отримуємо хімічну колбу, в якій навіть таргани відмовляються жити. На жаль, сучасні «знавці європейської будівельної моди» цим

Афіша цирку «Соббот», який гастролював у Глухові у 1901 р.

не обмежуються. З їх легкої руки за відсутності розуміння історичних та будівельних традицій і невдалого синтезу новітніх матеріалів зі старими формами столітні будинки з цегляними фасадами та витонченим оздобленням перетворюються на місцевих архітектурних потвор. Та хіба когось переконає той факт, що наймоднішою тенденцією в усьому цивілізованому світі є використання оригінальних матеріалів та форм для збереження первісного вигляду і декору будівлі!

У серпні 1901 року цирк «Соббот» дивував глухівчан виступами гімнастів на трапеціях, «літаючими» людьми та бенгальськими вогнями. Навіть власне електричне освітлення було на той час дивиною. Тародзинкою всієї циркової вистави був великий комічний фарс. Унікальна афіша, яка сповіщала про гастролі цього цирку, довгий час була приклеєна до

внутрішньої стінки старої шафи, яка, в свою чергу, прикрашала інтер'єр старого глухівського приватного будинку. На жаль, нові господарі оселі не лише зруйнували будівлю, але й не зглянулися на старовинні меблі. Розібрана шафа стала будівельним парканом, яким огородили залишки будинку. Руйнуючи старе і індивідуальне, нові володарі навряд чи зведуть на цьому місці споруду, хоча б варту на увагу пересічного громадянина, не говорячи уже про будинок із оригінальними архітектурними формами.

Традиції – це досвід, звичаї, погляди, смаки, що складаються історично і передаються з покоління в покоління. Вони заслуговують на те, щоб бути вічними. Будівельний фарс продовжується й досі, і триває він із вини тих самих «клоунів», що лишилися по від'їзді цирку». А може він нікуди і не від'їжджав?...

**Ольга
Ляшко**
Зберігач фондів
НЗ «Глухів»

Поєднання будівельного і декоративного начал

У давні часи вогонь у домівках вважався божеством, який оберігав мир і спокій усіх членів родини. Світ і тепло вогню пращурі пов'язували з життям, а його відсутність – зі смертю. Вогонь у хаті завжди палав у печі, яка мала подвійне призначення – для приготування їжі і для опалення житла.

Упродовж XVII – початку XX ст. у заможних оселях печі, які обігрівали кімнати, оздоблювали кахлями. Вони використовувались як конструктивно-декоративний матеріал. У цей період їх виробництво було широко розвинене як за кордоном, так і в Україні.

Українські кахлі – самобутнє художнє явище народного мистецтва. Важливою умовою для їх появи на території України була давньоруська традиція використання у будівництві своєрідної посудини – так званого «голосника», та облицювання плиткою у системі оздоблення інтер'єру.

Вже у княжу добу X-XIII ст. керамічне виробництво перетворилося на справжній промисел. У X-XI ст. було відкрито спосіб обробки каолінової глини, тому технічна кераміка для будівельних потреб (цегла, плитки, кахлі) набула своєї досконалості. Плиткою й орнаментованими

Декоративний фриз з кахляної печі

кахлями у князівських палатах викладали чудові узорі.

У кінці XV ст. з'явилися цехові організації гончарів, урізноманітнилися техніка виробництва і форми кераміки, поширилися орнаментовані кахлі. Сіль українського бароко привніс у будівельну справу і архітектуру елементи стриманої декоративності. Кахлі стали добре випалювати і покривати міцною рівною поливою. Пізніше у побут увійшли поліхромні кахлі, на яких були зображені цілі композиції. Набули значного поширення монохромні кахлі (темно-жовтого або червоного кольору) із заглибленнями та рельєфними візерунками.

У фондах Національного заповідника «Глухів» зібрана чимала колекція декоративних кахлів різного періоду. Нещодавно вона поповнилася кахляною плиткою, якою оздобили стару оселю по вул. Франка у м. Глухові. Кераміку могли б достатньо втратити під час реконструкції будинку, якби не допитливість молодшого наукового співробітника заповідника О. Мірошниченка. І хоча аналогічні зразки трапляються досить часто і багато музеїв мають окремі екземпляри у своїх фондах, цілісний комплекс обличчувальних кахлів

зустрічається все ж таки рідко.

Пічна конструкція, що потрапила до фондів НЗ «Глухів», складається з лицьових (рядових), кутових, фризових, декоративних та карнизних кахлів. Останні, без поливи, виготовлені з глини світлого кольору, мають рельєфний рослинний орнамент. Фризіві (19 x 12 см), як і лицьові коробчасті кахлі (20 x 12 см та 21 x 13 см), вкриті поливою білого кольору. Декоративні деталі (20 x 22 см) із зображенням рослинного рельєфного орнаменту виготовлені з глини теракотового кольору без поливи.

На зворотному боці деяких кахлів проставлені тавра відомих виробників: Мінського парового кахляно-гончарного заводу Авербуха, фабрики Гуревича у Могиланській губернії, заводу І.А. Андржейовського – найбільшого виробництва кахлів у Києві, заснованого у 1875-1878 рр.

Звертає на себе увагу той факт, що пічна конструкція складалася з кахлів різних виробників, хоча за традицією кахляні печі виготовлялися і продавалися одним комплексом.

На жаль, багато плиток не вціліло, але ті, які збереглися, можуть відтворити вигляд печі початку XX ст., яку в майбутньому представлять в експозиції музею.

Тавра відомих виробників кахлів

**Віктор
ТЕРЛЕЦЬКИЙ**
Краснавець-
дослідник
м.Шостка

Розповідь про «Глухів у житті Павла Полуботка» продовжується...

Скажу відразу: написати цю статтю підштовхнула публікація «Глухів у житті Павла Полуботка» у «Соборному майдані» (№ 6 (36) листопад-грудень 2009 р.). Дійсно, у перебіг життя та діяльності наказного гетьмана України Павла Полуботка Глухів увійшов непересічними сторінками.

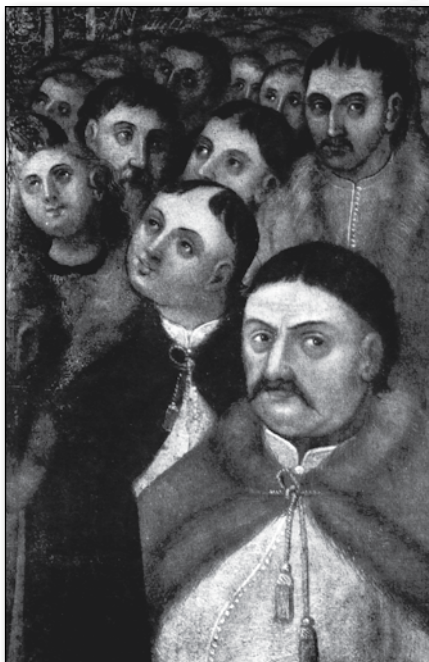
...Розповідь почнемо з «Хроніки Павла Полуботка», текст якої дійшов до нас у складі «Щоденника» добре знаного українського мемуариста XVIII ст. Якова Андрійовича Марковича (1696 – 9 листопада 1770), який значну частину життя провів у своєму маєтку в с. Сваркове на Глухівщині. У «Хроніці» знаходимо то прямий, то дещо опосередкований опистогочасних подій як на Глухівщині зокрема, так і на Сіверщині загалом. Отож учитаймося в його рядки!

«1659. Під Конотопом була битва». Мовиться про нищівну поразку поблизу цього міста 150-тисячної російської армії на чолі з воеводою князем О. Трубецьким. Додамо, до речі, свідчення істориків: напередодні битви глухівський сотник Пилип Уманець оточив великі частини російської армії під Новгород-Сіверським.

«1669. Учинено гетьманом Дем'яна Многогрішного». Саме у Глухові його було обрано на гетьманську посаду, вручено булаву, яку він тримав до 1672 року. В історію Дем'ян Гнатович увійшов ще і як укладач із російськими воєначальниками та дипломатами угоди – так званих «Глухівських статей», в яких намагався стояти на ґрунті самостійності України.

«1696. Тоді Яків Маркович народився» – Маркович, про якого писалося вище і з яким поріднився Павло Полуботок. Його дочка Олена стала дружиною Якова Марковича, котрий згодом посів уряд генерального підскарб'я. Звідси стає зрозуміло, чому «Хроніка» Полуботка увійшла до «Щоденника», який 1859 р. був виданий у Москві онуком мемуариста О.М. Марковичем (1790-1865).

«1702. Гамалія Гришко помер». Мова йде про прибічника гетьмана Івана Мазепи Г.М. Гамалія (бл. 1830 – 1702), якого 1689 року Мазепа брав за

Фрагмент ікони «Покрова» з Успенської церкви у Новгород-Сіверському свого помічника у поїзді до Москви. Нащадки Григорія Михайловича стали засновниками Гамаліївської пустині на березі р. Шустця (Шостка), звідки з 1702 р. бере свій початок Гамаліївський монастир, названий за прізвищем своїх фундаторів.

«1715. Відпущені з Москви пан Михайло Гамалія та інші на Україну». Михайло Андрійович Гамалія (? – до 1725) був сином генерального осавула, брав участь у антимосковському повстанні. З 1712 до 1715 р. знаходився на засланні в Москві. Його, знесиленого, визволили родинні клопотання тоді ще миргородського полковника Данила Апостола та гетьмана Івана Скоропадського.

«1715. У Глухові в місяці березні 13 числа упали верхи церкви Святої Трійці мурованої, вдень опівдні».

Цьому храму повсякчас не щастило. Після того, як розібрали стару дерев'яну будівлю-святиню, муровану зводили майже століття. Під час будівництва собор двічі горів, саморуйнувався. У 1930-х роках була знищена чотирьохярусна дзвіниця, а в 1962-му здригнувся центр Глухова від покладеної під соборні стіни вибухівки.

Не забуваймо, що з листопа-

да 1718 р. другою дружиною вже літнього Павла Полуботка (йому на той час було десь під 60) стала Ганна Лазаревич – дочка воронізького сотника (березень 1689 – 1709) Романа Лазаревича Лазаренка. Вельми цікавий такий факт... У Успенському соборі Новгород-Сіверського знаходилася ікона «Покрова». На ній Богоматір оточувалася натовп людей, який шукав під її покровом захисту і порятунку. На думку мистецтвознавців, у натовпі, серед зображень царя з царицею, полковників і сотників з дружинами, «вельможних громадян», можна розпізнати і Павла Полуботка з дружиною. З часом ця ікона «осіла» в одному із чернігівських музеїв. Її зображення подав у своїй книзі «По Україні (Стародавні мистецькі пам'ятки)», К., 1968) відомий мистецтвознавець Г.Н. Логвин. Подаємо його і ми. Судячи з того, що час написання ікони датується 1720-ми роками, поруч із Павлом Полуботком, напевне, стоїть Ганна Лазаревич із містечка Вороніж на Глухівщині.

У різні роки неодноразово писалося про легенди щодо незліченного внеску П.Л. Полуботка в банк Остіндської компанії. Робилися спроби знайти отой, як на мене, міфічний золотий скарб наказного гетьмана. А чи не слід звернути, перш за все, увагу на листи Полуботка. Коли він (часто не з власного бажання) виїжджав з України по військовим і господарським справам, то залишав «тестamenti». Зокрема, 7 червня 1723 р. гетьман заповів дружині, синам «по смерті моеї» (передбачав своє сконання від рук Петра І) гроші «в скрині». Безперечно, що отой скарб міг осісти в схованці Ганни з Глухівщини. Наша землячка (за даними «Родословной книги Черниговского дворянства» Г. Милорадовича) була ще живою у 1739 р. Вона та її діти мали володіння в містечку Орлівка на річці Убідь Поборницької сотні, а це поселення ще з 1708 р. належало П. Полуботку! Селищній раді Сосниць підпорядковане село Ганнівка, і враз уяву збуджує думка про те, чи не отримало воно назву від імені дружини наказного гетьмана?! Детальніше про це мовиться в книжці «Кохані славетних».

Газета «Соборний майдан» продовжує публікувати описово-статистичні матеріали з історії України кінця XVIII – початку XIX ст. Читачеві пропонується частина «Ведомости о положении и пространстве городов Черниговской губернии 1810 года», що стосується Глухова. Документ зберігається в Державному архіві Чернігівської області. Відомості являють собою засвідчені копії документів.

У тексті збережені лексичні, орфографічні, пунктуаційні особливості оригіналу, а графічні варіанти літер передані їх сучасними відповідниками.

I

Городъ Глуховъ состоитъ изъ трехъ кварталовъ пространство которого въ окружность заключаетъ въ себе по высочайше подтвержденному плану на десять верстъ и 490 сажень[,] къ сему городу принадлежатъ следующие предместья 1-е Веригинское, 2-е Белополовское, 3-е Усовское, и 4-е Красногорское, сверхъ того выгонной земли собственно городу принадлежащей не имеется,

II

по случаю неучреждения узаконеннымъ порядкомъ городского выгона въ составъ двуростной кругомъ во все стороны около города дистанціи располагая оную отъ крайняго городского поселенія по плану быть долженствующаго городского полицією заведываемаго входятъ земли нынѣшнихъ владѣльцовъ.

А именно

1-е титулярнаго советника Петра Гриневича при деревне Новой Гребли населенный хуторъ называемый Симоненковщина со всеми экономическими заведеніями пахотными и сенокосными землями[,] вынокураннымъ заводомъ[,] шинковымъ домомъ. Въ коемъ числится по окладу ревизскихъ мужеска пола крестьянъ 8-м душъ и тутъ господской домъ. //

2-е статскаго советника Федора Туманскаго хуторъ Радионовка въ коемъ числится по окладу ревизскихъ мужеска пола крестьянъ одна душа и тутъ же жилой господской домъ[,] мельница водяная на реке Есмани[,] пахотные и сенокосные земли и все экономическія заведенія и шинковой домъ.

3-е титулярной советницы Анастасіи Марковичевой въ томъ же хуторе мельница водяная где числится по окладу ревизскихъ мужеска пола крестьянъ 5 душъ съ пахотными

Ведомость о положении и пространстве города Глухова Малороссийской Черниговской губернии

землями и сенокосными, и заведеніями экономическими.

4-е штабсъ капитана и кавалера Николая Клоченкова населенный хуторъ въ коемъ числится по окладу ревизскихъ мужеска пола крестьянъ восемь душъ и тутъ же жилой господской дом[,] пахотные[,] лесные и сенокосные земли со всеми экономическими заведеніями.

5-е генералъ майоръ и кавалера Якова Шемшукова населенный хуторъ Павловскій въ коемъ числится по окладу ревизскихъ мужеска пола крестьянъ 3 души с разными экономическими заведеніями и шинковымъ домомъ.

6-е казенная деревня, Новая Гребля, въ ней числится по окладу ревизскихъ мужеска пола дворянъ пользующихся правомъ вынокурения и продажнаго онаго три души, коронныхъ, крестьянъ 48 душъ[,] помещичьихъ крестьянъ въ сей же деревне живущихъ между вышеписанными коронными поселянами 7 душъ;

Итого 83. //

7-е ротмистра Василя Туманскаго водяная мельница на реке Есмани где ревизскаго числа душъ не числится.

8-е его же Туманскаго жилая крестьянская изба где ревизскаго числа душъ не числится а находится одно хлебопашество.

9-е коллежской ассесорши Марфы Котляренковой жилая крестьянская изба где ревизскаго числа душъ не числится а находятся разные экономическія заведенія.

10-е жилые дома 1-й мещанки глуховской Надежды Метелцовой 2-й дворянки Матроны Бережной, и 3-й казеннаго крестьянина Кирила Лавриновскаго.

11-е коллежскаго канцеляриста Василя Курганскаго хуторъ, где ревизскаго числа душъ не числится, а находятся разные экономическія заведенія.

12-е коллежскаго регистратора Ивана Хоменка жилые три избы, где ревизскаго числа душъ не числится, а находятся разные экономическія заведенія.

13-е дворянина Семена Кулешева шинковая изба где ревизскаго числа душъ не числится а находятся разные экономическія заведенія[,]

14-е коллежскаго протоколиста Ивана Маличковскаго постоялой шинковой домъ где ревизскаго числа душъ не числится а оные и экономическія заведенія состоятъ тутъ же, [...] зъ дорогу въ селце его Ивановскомъ. //

15-е его же, Маличковскаго кирпичной заводъ где ревизскаго числа

душъ не числится а жительствоуетъ в одной избе крестьянинъ его.[]

16-е губернскаго секретаря Герасима Деденка вынокуранный заводъ ныне не существующій где ревизскаго числа душъ не числится, а находятся разные экономическія заведенія.

17-е коллежской советницы Марфы Уманцевой шинковой домъ где ревизскаго числа душъ не числится а находятся разные экономическія заведенія.

18-е губернскаго секретаря Александра Казловскаго хуторъ въ коемъ ревизскаго числа душъ не числится а находятся разные экономическія заведенія и жительствоуютъ въ четырехъ избахъ крестьяне его.

Сверхъ того о земляхъ чрезъполосныхъ незаселенныхъ въ двуростную городскую дистанцію входящихъ по множеству ихъ прилагается у сего особая ведомость; однодворцовъ же, отъписанныхъ отъ монастырей въ казну крестьян[,] козаковъ, и дворовыхъ людей, живущихъ между вышеписанными коронными поселянами не имеется, а только числится по ревизии въ деревне Новой Гребли помещичьихъ крестьянъ семь душъ. //

III

На показанной сего города дистанціи имеется вынокуранный заводъ въ коемъ ежегодно выкуривается вина, а именно

1-е титулярнаго советника Петра Гриневича 1000 ведръ.

IV

Вообще какъ городскихъ такъ и на всемъ означенномъ пространстве считается обывательскихъ домовъ, 1048-м въ ныхъ жителей по исчисленію ныне налицо мужеска пола 3124 души[,] женска 3483 души. Сверхъ того приездомъ работами по службѣ и другими случаями привлекаемыхъ стекается въ годъ по примерному исчисленію до 200000 душъ.

V

Въ городе Глухове для простаго народу бывають еженедельные торги въ понедельник и пятокъ[,] сверхъ того учреждены годовые ярмонки четыре. Такъ называемая: Васильевская, начинается декабря съ 29-го числа и продолжается пять дней. Троецкая, начинается 3-й день Троицына днѣ въ июне месяце и продолжается пять дней. Ильинская начинается 19 числа июля и продолжается три дни. Михайловская начинается 7-го ноября и продолжается четыре днѣ; на все ярмонки особливо на первые два съѣзжаютъ купцы городовъ Рыльска, Путивля, Севска, Курска[,] // Орла[,] Нежина, Стародуба, Новгорода Северскаго[,] Кролевца и протчихъ торгующихъ въ розницу разными

привозимы красными и пушными товарами, кроме того на ярмонки [...] в большем количестве, околичные жители для продажи и покупки деревенских изделий и скота.

VI

Въ Глухове бывают народныя собранія, привлекаемые промышленностію и проездомъ; во первыхъ, по случаю продажи и покупки хлеба, преимущественно съ Курской губерніи, въ торговые дны большею частію въ осенные и зимныя месяцы привозимаго, который закупается отъсель въ околичныя вынокурные заводы и отъчасты въ белорускія губерніи; и по поводу привозимаго съ околичныхъ заводовъ въ бочкахъ горячаго вина которое тутъ же закупается промишленниками для отбавной продажи; во вторыхъ чрезъ городъ Глуховъ пролегають главныхъ трактовъ шесть, 1-и Московской, 2-и Киевскій, 3-и Курскій, 4-и Старой Полтавскій, 5-и Харьковскій, и 6-и на Новгородъ Северскій и Стародубъ въ Белорусію. Чрезъ которые бываютъ всегдашныя и безпрывные проезды съ казенною и купеческою кладью въ значущемъ числе обозовъ и транспортовъ. //

VII

Въ особенности, питейныхъ домовъ въ городе Глухове въ откупъ отдаваемыхъ не имееется, а отдается въ откупъ городъ целостию, существуетъ же ныне по воле откупщиковъ питейныхъ наемныхъ или по здешнему наименованію шинковыхъ домовъ 37. Выставокъ 8-м. Да особю во время ярманковъ бываетъ выставокъ до 37-ми. И за все то въ пользу города съ 1807 по 1811 годы поступить должно откупной суммы за вынную продажу 40540-ру а пивную и медовую вообще 740-ру а каждагодно за вынную 10135-ру за пивную и медовую по 185-ру но поелику откупная сумма уплачивается помесечно, то по 1-е число октября месяца настоящаго года, въ глуховскую городскую сумму поступило за вынную продажу 38006-ру 23 1/4 ко за пивную и медовую 693-ру 76 3/4 ко всего 38700-ру, съверхъ того въ окрестностяхъ городу прикосновенныхъ по произволу помещиковъ вышепоименованныхъ въ дистанціи городской для волной, вина и другихъ напитковъ продажи, заведено шинковъ 7-м. Да внутрегорода городскихъ разнаго званія жителей, имееется домовъ, подъ именемъ трактировъ три. Въ коихъ продаются виноградныя выны [,] водки за оныя хозяева техъ и другихъ акциза въ казну и никуда ничего не вносятъ. //

По местному положенію на будущее время остатся должно существующими изъ нынѣшнихъ питейныхъ домовъ по городу Глухову

въ первомъ квартале 10
во второмъ 10
въ третьемъ 10
выставокъ 8

да по случаю неучрежденія узаконеннымъ порядкомъ городского

План Глухова конца XVIII - начала XIX в.

выгона на определенной двурестной кругомъ во все стороны около города дистанціи располагая оную отъ крайняго городского по плану строенія назначаются на дорогахъ

Московской	1
Киевской	1
Рыльской	1
Старой Полтавской	1
Ямпольской	1
Путивльской	1
и въ деревне Новой Гребле	1

итого шинковъ 37

выставокъ 8

въ самомъ городе герберовъ

номеровъ

перваго	1
втораго	2
итого	3 //

временные продажи или такъ
называемыя выставки во время
ярманковъ

1-я Васильевской продолжающейся
пять дней 30

2. Троецкой продолжающейся пять
дней 30

3. Ильинской продолжающейся три
дны 20

4. Михайловской продолжающейся
четыре дны 20

Итого временныхъ выставокъ 100

Всего въ городе Глухове

питейныхъ домовъ 37

выставокъ ежедневныхъ 8

временныхъ 100

да герберовъ 3

VIII

При такомъ расположеніи
питейныхъ домовъ и выставокъ въ
ныхъ применяясь нынѣшнему расходу
// полагать можно въ ежегодной расходъ
или продажу

вина до 10000 ведръ

водокъ до 200 ведръ

наливокъ до 300 ведръ

пива до 500 ведръ

меду до 1000 ведръ

Полицмейстеръ Лузаковъ

Заседатель Радченко

Поветовый стряпчий Семень Легкобытовъ

Поветовый землемеръ [...]

Воспоминания Раисы Кирилловны Мороз

В мае 1943 года в несовершеннолетнем возрасте я была насильственно угнана в фашистское рабство из г. Глухова Сумской обл., где оказалась на оккупированной немцами территории и проживала в то время по адресу: ул. Карла Маркса, дом 118 вместе с моими родителями, сестрами 1923 и 1929 годами рождения и братом 1925 года рождения. Мать болела, старшая сестра имела четырехмесячного ребенка. Брат погиб в 1942 г. в Глухове от тяжёлого осколочного ранения, полученного при бомбежке или во время артиллерийского налёта. Ему тогда было 17 лет.

Наш дом находился на окраине города. Однажды в период оккупации к нам ночью зашли партизаны. Родители накормили их, снабдили продуктами, а потом отец ушел с ними. Отец мой, Кирилл Иванович Мороз, 1900 года рождения, после ухода к партизанам служил ещё в рядах Красной Армии, находился на фронте до конца войны, был дважды контужен, имел награды. После войны он несколько лет работал конюхом в райотделе КГБ г. Глухова, где начальником был Борис Гельбик. Отец умер от тяжёлой болезни в 1964 г.

Мой муж служил в Глухове с 1946 г. по 1956 г. Здесь родилось двое моих детей. Но это было потом. Ночью в мае 1943 г. меня забрали немцы. Происходило это не без помощи местных полицейских и доноса на нашу семью, ведь родители спасли тяжело раненного офицера из глуховского лагеря военнопленных. Он был грузином по национальности, в плен попал в беспамятном состоянии с множеством осколочных ранений. Его раны червоточили. Мои родители привели в дом истощённого и замученного калеку, сделали перевязки, удалили из ран червей. Офицер жил у нас, не показываясь людям, но видимо кто-то из соседей донёс о нём местным полицейским.

О том, что меня забрали по доносу соседей, мои родители узнали от людей случайно, но уже после

войны. Они не стали дальше выяснять и наживать врагов, хотя было очень обидно, что меня-то угнали в немецкое рабство в Германию в несовершеннолетнем возрасте. Тогда в мае 1943 г. меня вместе с другими несчастными погрузили на станции Глухов в товарные вагоны, которые были битком набиты людьми. Везли нас около четырёх суток. Эшелон только изредка на несколько минут останавливался возле поля, чтобы люди могли оправиться, а потом их снова загоняли в вагоны. В пути следования я простудилась от сквозняка. Из-за высокой температуры на спине выскочил фурункул, от которого до сих пор на спине сохранилась ямочка.

Мы приехали в город Бреслау. Со мной из Глухова ещё была Лена Бобрицкая. После войны я её не встречала. Нас выгрузили из вагонов и стали как живой товар раздавать немецким хозяевам для работы на заводах, фабриках. Меня из-за фурункула «забраковали» и направили на работу к бургомистру или бауэру в село Лянген. Хозяина звали Пауль, хозяйку – Лина. Я батрачила у них до 5 мая 1945 г., то есть до окончания войны, когда нас освободили части Красной Армии. Хозяин заставлял меня выполнять разные работы (уборка дома, помещений, конюшен, коровников, двора, полевые работы). Когда ему не нравилась моя работа, мне попадало палкой или кнутом. Оставалось только молчать, плакать и горевать за такую несчастную судьбу в детском возрасте. Обо всём этом после войны тяжело было вспоминать, тем более сейчас, ведь всё перенесенное и пережитое в немецком рабстве сильно отразилось на моём здоровье. Меня просто замучили болезни сердца, суставов, органов дыхания.

Мы были очень благодарны освободителям – воинам и офицерам Красной Армии. Было сказано, что теперь можно двигаться на восток. Мы несколько дней шли пешком, пока не дошли до установленного на

дороге шлагбаума. Нас остановили, стали расспрашивать, откуда мы идём и куда направляемся, показали дальнейший путь. Вскоре мы прибыли в какой-то городок-посёлок, где нас разместили в сарае и приказали ждать особого распоряжения.

Ночью всех поодиночке вызвали на беседу, во время которой офицер задавал разные вопросы. У меня спросили, откуда я родом, кто и где находятся мои родители, как я оказалась в Германии, у кого была в рабстве, какие работы выполняла. После беседы (думаю, что это был офицер из особого отдела) я ещё почти месяц находилась на этом пересыльном пункте. Однажды меня снова ночью вызвали и сообщили, что всё сказанное мною подтвердилось с места жительства, что я ни в чём не виновата и что забрали меня в Германию насильственно, но при этом не отпустили, а направили работать в полевую пекарню. Перебросив на 60 км в тыл, нам дали обмундирование, стали обучать военному делу, даже доверили пост по охране пекарни в ночное время.

Однажды, стоя на посту с винтовкой в ночное время, я услышала кашель. Направившись в сторону, откуда доносился звук, я увидела сидящего немецкого солдата. Услышав мою команду «хенде хох», произнесённую громко и уверенно, немец в испуге встал с поднятыми руками. Так я привела его к нашему начальству, рассказала, как всё это произошло. За этот поступок меня даже наградили медалью «За отвагу».

В сентябре 1945 г. я вернулась домой в Глухов. Родители и сёстры были очень рады моему возвращению. Хотя я и посылала письма, но они почему-то не доходили. По возвращении на родину кроме военкомата мне пришлось пройти беседу в органах КГБ и горисполкоме, где меня зарегистрировали как вернувшуюся из немецкого рабства с указанием даты угона в Германию, места пребывания, работы, которую я выполняла, и даты освобождения войсками Красной Армии.

**Юрій
КОВАЛЕНКО****Завідувач
науково-дослідного
відділу НЗ «Глухів»**

Що ми знаємо про Велику Вітчизняну війну? Чи може хтось сьогодні розповісти про подробиці боїв, які точились на Глухівщині? Чи здатне нинішнє покоління по-справжньому цінувати Перемогу?

У вересні 1941 року під Глуховом точились кровопролитні сутички радянських та фашистських військ. Для підрозділів Червоної Армії ці бої стали трагедією, про яку не було прийнято говорити – оточення, розгром, полон. Але це був внесок у Перемогу, і внесок найцінніший – життя сотень, тисяч солдат.

Все менше стає очевидців тієї трагедії, але змалювати реальні картини минулого допомагає військова археологія. Завдячуючи саме практичним дослідженням можна відтворити події, про які вже не розповість ніхто...

Їх було дев'ятеро. Всі вони загинули у бою біля села Калужного. Так і лежали, кожен у своєму одиночному окопі посеред зораного поля.

Події, мабуть, розвивались настільки стрімко, що підрозділи, котрі зайняли позиції, перегородивши автодорогу Глухів-Путівль, не встигли навіть добре «закопатись у землю». Окопи, в яких були знайдені останки бійців, були неглибокими – для стрільби з коліна.

Серед залишків спорядження та особистих речей солдат знайдено багато стріляних гільз, що свідчить про ведення запеклого бою. В одному з окопів поряд із

**«Трикутники»
з петлички старшини**

ОСТАННІЙ БІЙ МІНОМЕТНИКІВ (Хроніка однієї експедиції пошукового загону «Обеліск»)

Речі загиблих червоноармійців

останками бійця лежав пробитий кулею казанок та частина розірваної німецької гранати М-24. Оглянувши ретельно всі дрібні предмети, були виявлені гільзи від німецької гвинтівки. Саме завдяки цим дрібним предметам ясно відтворюється картина загибелі одного з бійців: відстрілюючись до останнього патрона, він не залишив позиції навіть тоді, коли німці вже були поряд.

...До окопу полетіла граната... Коли німецький піхотинець підійшов ближче, наш борець був ще живим, але вибухом йому понівечило все тіло, перебило кістки рук, ніг. Два постріли поклали край і мукам, і життю червоноармійця...

У одного з воїнів залишилась петличка з чотирма металевими «трикутниками», що відповідає званню старшини. Скоріше за все, він був командиром відділення, яке повністю полягло на полі бою. Поряд зі стрілою була знайдена кришка від казанка з видряпаними ініціалами «К.В.К».

Якраз посередині позиції, у неглибокому окопі, були виявлені рештки трьох бійців та понівечений міномет. Колись це був мінометний розрахунок. Ще четверо знайдені поряд в одиночних окопах. Двоє з них обвуглені, неначе горіли у вогні. З розповідей місцевих жителів дізналися, що під час атаки німці використали вогнемети, й багато бійців було спалено живцем...

Серед особистих речей воїнів були виявлені 6 карболітових пеналів – так званих медальйонів-смертників, які є найголовнішими знахідками під час подібних експедицій. Саме з них маємо надію отримати інформацію про тих,

хто загинув у боях під Глуховом. Ось що вдалось прочитати:

«Александров Степан Федорович, 1906 г. р., рядовой. Пензенская область, Кондольский р-н. С. сов. Марьино р. военкомат Кондольский. Адрес семьи: Александрова Пелагея Васильевна.

Кравчук Василий Куприянович, 1922 г. р. Куйбышевская область, Петровский р-н. Н-Ключевский сельский совет.

Опускаємо подробиці, наскільки довго і з якими труднощами читались ці написи на майже повністю зотлілих клаптиках паперу. Майже сімдесят років вони зберігали таємницю життя, подвигу та смерті своїх господарів. Завдяки миттєвій підтримці колег по пошуковій роботі з різних куточків пострадянського простору (інформацію було розміщено на спеціалізованих Інтернет-форумах) були знайдені родичі загиблих. Рідні Степана Федоровича Александрова – два онуки та два двоюрідні племінники зараз проживають у Пензенській області. У місті Тольятті живе рідна сестра Василя Купріяновича Кравчука – Катерина Купріянівна Сенкіна, якій виповнилося 83 роки. Їй вже повідомили про те, що пошуковцями знайдені останки її героїчно полеглого брата. «На жаль, – говорить Катерина Купріянівна, – старша сестра Клавдія Купріянівна не дожила до цієї події». Тепер не лишається сумнівів, хто був власником казанка з ініціалами «К.В.К» на кришці. Одностайно прийняте рішення відправити цю знахідку родичам Василя Кравчука, для яких він назавжди залишиться 19-річним юнаком, який пропав у вирі війни.

ГЛУХІВСЬКИЙ ПЕРЕЦЬ

Сторінками минулого

Потрібна мітла

Відшуміли весняні води. І тільки в провулку Шевченка в горах сміття і торф'яного попелу безпомічно б'ється каламутний струмок.

Біля будинків № 16 і № 18 стільки всякого бруду, що не тільки струмок, а й потужний гідромонітор не проб'є в ньому ущелини. На тому місці, де провулок пересікається з вулицею К.Маркса, гора покидьків нагадує терикон шахти, а біля будинку № 10 навпаки попіл утворює щось на кшталт потужного валу фортеці. Поскілки працівники санепідемстанції та вуличком надзвичайно зайняті, то йдучи до нас, Перче, хоч ти мітлу прихвати, вона тут конче потрібна.

І не лише в цьому провулку. Коли зійшов сніг, багато всякого бруду виявилось на вулиці Дзержинського – від баклабараторії аж до сільгоспостачу, на вулиці Сакко і Ванцетті та інших. Треба навести порядок!

В. Петров

Пожалуйте бритись

Дуже шкода, Перче, що тобі не доводиться голитися. Можна сказати, заздрю. Якби у тебе була необхідність скошувати свою бороду, то вже напевно попошукав би у Глухові лез до безпечних бритв, хоч даємо гарантію, що успіх у цьому ти мав би точнісінько такий, як ми всі:

- Леза є?

- Лез немає, – відповідають у магазинах, та іноді так холодно, що й

охота відпадає бритись.

Пробач, що пишу олівцем. Авторучка лежить без діла, бо чорнила до неї придбати – така ж гостра проблема, як і з гострими лезами.

А. Андрійчук

А культмаг треба відкрити

У селі Березі свого часу райспоживспілка відкрила магазин культтоварів. Все було гаразд. Потрібно вам олівця, блокнота, зошита, чи що інше придбати? Будь ласка у любу хвилину.

Згодом продавця Віру Тимошину висунули на «повищення». Тепер вона торгує в буфеті ковбасою, горілкою та іншими хмільними мікстурами. У ті ж дні, коли в буфеті незавізно, вона відкриває на швидку руку культмаг.

Отже, діяльність культмагу, як кажуть математики, обернено пропорційна процесу торгівлі алкогольними напінками.

Незаперечуючи проти останнього, ми все ж просимо райспоживспілку не забувати і про культтовари.

П. Погребиський

Пересувна каса

Зініціативнимісцевкомузмішторгу була створена каса взаємної допомоги. Створили, значить, ту касу і головним казначеєм її обрали тов. Горбенка – в порядку профспілкового, так би мовити, навантаження.

І треба сказати, що з цього часу став він ходити додому на Веригіно і звідти на роботу не з порожніми

руками, а завантаженими.

Справа у тому, що у величезному приміщенні контори ніде знайти притулку для каси. Позички охоче бере кожен, а дати місце їй не бажає ні місцевком, ні дирекція.

Скільки ж можна носитися з документацією? І Горбенко був змушений залишити її на збереження у себе на квартирі. Проте каса продовжує і по сьогодні пересуватися по маршруту Веригіно-Глухів.

Столярний шедевр

Подивися, Перче, на оцю штуку. І, будь ласка, не подумай, що ми нею загрожуємо директору райпромкомбінату тов. Кривенку. Ми її лише демонструємо.

Це невід'ємна і досить потрібна частина того столика, який виготовив нам комбінат. На цьому столику належало стояти не трактору «С-80», а портативній друкарській машинці училища механізації сільського господарства.

Незабаром сирий столярний шедевр захворів на сухоти. І всихав до того часу, доки під згаданим вантажем не розсипався на свої складові органи.

Можливо, директора комбінату і сміх візьме від цієї сумної історії, а от училищу ж це гроші коштує.

І. Рябоконт

І. Оницько

Газета «За перемогу!», квітень 1955 р.

Подано мовою оригіналу.

Підготувала до друку Неля Пінчук

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»

м.Шостка, вул. К.Маркса, 69

Підписано до друку 17.05.2010 р.

Тираж — 500 примірників. Замовлення № 2176

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Ірина МОШИК

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО